

HALK MUHAYYİLESİNDE İBN SİNA VE HAYATI ETRAFINDA ANLATILAN EFSANELER

Yrd. Doç. Dr. Ebru ŞENOCAK*

Özet: Ebu Ali el-Hüseyin bin Abdullah İbn Sîna büyük bir filozof, hekim, matematikçi, fizikçi, âlim, fakih, müfessir, bilgin, şair, seyyah vb. gibi yönleriyle ilim tarihinde yerini almıştır. İbn Sîna'nın hayranlık uyandıran bilgisi, onun halk muhayyilesinde de olağanüstülüklerle yaşatılmasını ve yer yer hayatı etrafında efsanelerin oluşturulmasını sağlamıştır.

Biz bu çalışmamızda, yazma ve matbu nüshalar ile sözlü kaynaklardan tespit ettiğimiz İbn Sîna hakkında anlatılan efsaneleri; a. Olağanüstü özellikleri (Gözlerinin keskinliği, işitme gücü, hafıza güzü, sezgi gücü, olağanüstü kuvveti, sihir yapma, simya gücü); b. İlim yoluyla elde ettiği kazanımlar (Hastalık teşhisi, hasta tedavisi, sağlık konusunda yiyecekler ile ilgili bilgisi, tedavi yöntemleri) başlıkları altında ele alacağız. Böylece "yüce birey" İbn Sîna'nın insanoğlunun hayat mücadelesinde "ideal insan" olabilme başarısını ve halk muhayyilesinde ona yüklenen evliya, sihirbaz, büyücü, simyacı vb. gibi unvanlarla anılma sebeplerini örneklerle değerlendireceğiz.

Anahtar kelimeler: İbn Sîna, efsane, simya, halk hikâyeleri.

IBN SINA IN PUBLIC IMAGINATION AND THE LEGENDS TOLD CONCERNING HIS LIFE

Assistant Professor Ebru Senocak

Summary: Ebu Ali el-Huseyin bin Abdullah Ibn Sina took his place in scientific world as a great philosopher, medical man, mathematician, physicist, wise man, a law man in Islamic world, commentator of Quran, scientist, poet and traveller.

In our work, we will deal with written copies and orally told stories besides some other sources obtained through out time, and we will do this under two head lines;

a) his superior features (his being eagle-eyed, hearing ability, memory, instinct, great power, being able to do magic and alchemy power.

b) His acquisitions through science (illness diagnosis, medical treatment, his knowledge about health related to nourishment, ways of medical treatment.)

Thus, we will be able to view the success of Ibn Sina's being the " ideal person " in humans' battle of life, and the attribution of being a Moslem Saint, magician, alchemist in public imagination.

Key words: Ibn Sina, legend, alchemy, folk tales.

---

* Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-ELAZIĞ, e-mail: esenocak@firat.edu.tr

GİRİŞ

İslamiyeti kabul edip, Türklerin Müslüman oluşlarından sonra yetişen Türk İslâm filozofları, hayatları ve eserleriyle hem kendi sahalarının hem de geniş halk kitlelerinin ilgisini çekmişlerdir. Bu İslâmî geleneğin ışığında yetişen önemli şahsiyetlerden birisi de Ebu Ali el-Hüseyin bin Abdullah İbn Sîna'dır (980 Afşana köyü, Buhara-1037 Hemedan).

İbn Sîna (Ebu Ali Sîna/Gali Sîna/Ebâli Sînan), hakkında sözlü ve yazılı kaynaklarda pek çok masal, efsane, fıkra, halk hikâyesi, vb. gibi anlatıların bulunduğu halk tarafından sevilen ve tanınan bir bilgedir. İbn Sîna'nın âlim, filozof, fakih, müfessir, şair, seyyah vb. gibi pek çok ilmi cephesinin yanı sıra tespit ettiğimiz yazma ve matbu nüshalar ile sözlü kaynaklarda evliya, sihirbaz, büyücü, simyacı vb. gibi unvanlarla yaşatıldığını da görmekteyiz.

Yazma, matbu ve sözlü kaynaklardaki hikâyelerde, başkahraman olan İbn Sîna'nın hayatını üç bölüm hâlinde değerlendirebiliriz:

"1. Mağara öncesi hayatı

2. Mağara sonrası hayatı

3. Şeyhi rehber seçtikten sonraki hayatı" (Şenocak 2005: 71)

Hikâyenin başında İbn Sîna, ikiz erkek kardeşi Ebu'l Hâris'den daha zeki, başarılı, mülâyim, tatlı dilli bir kişi olarak tanıtılır. İbn Sîna'ya olağanüstü özellikler kazandırarak, onu asıl farklılaştıran hâdiseler, mağaraya girmesinden sonra yaşanır. İbn Sîna ve kardeşi, önce **tabiat** ortamında iken daha sonra senede sadece bir saat açık kalan, bütün ilimlerin saklı olduğu, olağanüstü varlıklar tarafından korunan **mağaraya** girip bir yıl kalarak, sihir ve büyü yapmayı öğrenirler. Kahramanların ruhsal büyümesinin gerçekleşmesine yardımcı olacak çeşitli bilgiler, Pisagor/Fisagor tarafından buraya saklanmıştı. Mağara, kahramanların dönüşüme uğrayarak, değişecekleri sihirli, gizemli bir merkezdir ve yüce ana arketipini simgelemektedir. İki kardeşten yalnızca İbn Sîna, mücadelelerle dolu bireyleşme yolculuğunu tamamlayarak, nefesine, iradesine sahip çıkar ve mükemmel/ideal insan olarak kemale erer. Hikâyenin ilerleyen olay halkalarında İbn Sîna, Abdullah Hemedâni Hazretlerine intisap ederek, bir **çilehânede** ibadet etmeye başlar ve yer yer de kerametler gösterir. Ebu Ali Sîna'nın şeyh-i kâmil mertebesine yükseldikten sonra toplumdan el ayak çektiği, pek çok kitap yazdığı, bunlar arasında **Kanun ve Şifa** adlı eserinin de bulunduğu belirtilir.

Halk arasında İbn Sîna hakkında anlatılan efsaneleri ve varyantlarda İbn Sîna'ya yüklenen olağanüstülükleri şu şekilde ele alabiliriz:

a. Olağanüstü Özellikleri

a.a. Gözlerinin Keskinliği

İbn Sîna'nın gözleri çok keskindir. Bu yüzden dört fersahlık mesafe-deki sineği bile görmektedir. Bir gün uzaktan gelen bir atının tatlı şeyler yediğini söylemesi üzerine yanındakiler, ona bunu nasıl anladığını sorar. O da

yediği şeyin etrafında sineklerin uçtuğunu, bu yüzden yediğinin tatlı bir yemeğe işaret olduğunu söyler (Ünver 1937: 2).

İbn Sîna, bir gün Güneş ile Utarid aynı hizaya geldiği zaman gündüz vakti Güneşin üzerinde, bir kimsenin yüzündeki ben gibi Utarid'i gördüğünü söyler. Her ne kadar Utarit ikinci ve Güneş dördüncü kat gökte iseler de bu beraberliği fark edebilen İbn Sîna, doğduğu zaman da gökyüzünü parça parça ve kafesli gördüğünü belirtir. Bunu İbn Sîna'nın annesine anlattıklarında; o da oğlu doğduğu zaman herhangi bir sebepten dolayı üzerine kalbur kapattığını söyler (Yaltkaya 1937: 10).

İbn Sîna, çıplak gözle görülebilenden daha fazlasını görebilen kalp gözü açık bir bilgeydi. Çeşitli yazma, matbu ve sözlü kaynaklardan tespit ettiğimiz anlatılarda İbn Sîna ile ilgili olan olağanüstü görme özelliği şu şekilde geçer:

"Âleme ilim ile bakan Ebâli Sînân, oğlunu zindanda, Ebilhâris'i de kendisini mahvetmek için uğraşırken görür." (Şenocak 2005: 130)

a.b. Hafızasının Gücü

İbn Sîna'nın hafızası da çok kuvvetlidir. Bir gün İsfahan'a geldiğinde talebe ve ulema, kendisinden **Kanun** adlı eserini göstermesini ister. O da ezberinden büyük bir kısmını söyler. Etrafındakiler bunu not alıp kıyasladığında, ifadelerin satır satır aynı olduğunu görüp hayrete düşerler (Yaltkaya 1937 : 10). "Talebesinin ifadesine göre, İbn Sîna mütalaayı sever. Fakat eline aldığı kitaplardan hiçbirisini başından sonuna kadar tamamıyla okumaz, her kitabın en güç yerlerini ve en mühim meselelerini tetkik eder ve bu suretle eserin müellifini ve mahiyetini anlamakta gecikmezmiş" (Ünver 1937: 7).

İbn Sîna bir gün deniz yolculuğu sırasında karşılaştığı âlimin, hükümdara takdim edeceği Arapça lügate dair bir eserini okumaya başlar ve eseri birkaç gün içerisinde ezberler. Hükümdarın yanında hürmet gören İbn Sîna, âlimin eserini takdim ettiği sırada, padişah tarafından eser kendisine uzatılarak fikri alınır. İbn Sîna da eserin daha önce telif edildiğini, sebep olarak da eseri ezbere bildiğini gösterir. Eserin başından, ortasından ve sonundan ezbere okuduğu sayfaların aynı bilgiler olduğunu görenler karşısında son derece küçülen âlim, buna oldukça şaşırır. İbn Sîna en sonunda işin aslını padişaha anlatır ve âlimin mükâfata lâyık olduğunu söyler (Yaltkaya 1937: 10-11).

a.c. İştme Gücü

İbn Sîna'nın iştme gücü de olağanüstü derecededir. İsfahan'da öğrenimi sırasında, Kâşân'daki bakırcıların sabahları dövdükleri bakırların çıkarıldıkları gürültüden dolayı rahat çalışmadığını hükümdara şikâyet eder. Hükümdar dört menzil (yaklaşık 150 km) uzaklıktaki Kâşân'daki seslerin duyulamayacağını düşünür fakat sınamak amacıyla bakırcıların bir hafta sabahları bakır dövmelerini yasaklar. Hükümdar, hafta sonu huzuruna çıkarak kendi-

sine teşekkür eden İbn Sîna'nın ileri derecede duyarlı olduğunu kabul eder (Bayat 1984: 577).

Sözlü kaynaklarda İbn Sîna'nın işitme gücünden "Ebâli Sînân, Mısır' da iken Bağdat'ta yapılan konuşmaları duyar." şeklinde bahsedilir. (Şenocak 2005: 171)

a.ç. Sezgilerinin Gücü

"İbn Sîna bir gün imtihan için mektebe geldiğinde oturduğu postun altına bir tabaka kâğıt döşerler. Oturdukta taaccüp eder ve mektep tavanına, döşemesine bakarken etrafındakiler bu taaccübe sebep nedir diye sorarlar.

"Bilmem ki mektep tavanı mı bir miktar aşağıya indi, yoksa zemini mi yukarıya kalktı, zira evvelkisi gibi değildir" diyerek, altında bir tabaka kâğıt olduğunu feraset kuvvetiyle anlar." (Ünver 1937: 3)

İbn Sîna, öleceği zamanı bilir ve öğrencisine ölüme çare olacak ilacı öğreterek, ondan, kendisini öldükten sonra bu ilacı uygulayarak tekrar hayata getirmesini ister.

a.d. İdrak Gücü

Kendisi dokuz yaşında iken zamanının padişahının kızı hasta olmuş ve bu kızın hastalığını tedavi için 70 tabip bir yere gelmiş ve bunların hepsi yekdiğerleriyle müzakere ve müşavere ederek hastalığının teşhisinde ittifak etmiş idilerse de tedavi tarzında ihtilafları olmuştu. İbn Sîna dahi bu meclise girmiş ve 70 tabibe ayrı ayrı 70 delil getirerek hepsinin teşhislerinin yanlışlığını bildirmiş ve tedavi tarzını dahi söyleyerek hepsinin aczini kendilerine ikrar ettirmiş ve kızın tedavisi hükümdar tarafından kendisine verilerek az zaman içinde kızı iyi etmişti. (Yaltkaya 1937: 10)

Medinetülhükema olan Atina'da Hacı Lebip isminde bir berber vardır. Zengin olmasına karşılık çocuğunun olmaması en büyük derdidir. Yaşı 77'ye gelen adam, artık çocuk sahibi olmaktan ümidini yitirdiği bir vakit karşısına nur yüzlü bir seyyah çıkar. Adamın ismini söyler, babası, annesi, zevcesi ve onun peder ve validesinin isimlerini sayar. Berber, bu durum karşısında hayretler içerisinde kalır. Seyyah kendisini, "Ben, mâhir hükemadan ve meşhur filozoflardan Ebu Ali Sina'yım" diye tanıtarak kendisinin evli olmadığını söyler. Çocuk sahibi olup, şu yalan dünyaya bir eser bırakmadığını düşünen Ebûâli, aynı sebeple üzüntü duyan Hacı Lebîb'e Cevad adlı bir oğlunun olacağını müjdelir. Bir kutudan iki hap çıkarıp verir. "Karı koca bunu yutunuz. Çocuğunuz 14 yaşına girdiği zaman Antakya'ya terbiyem altına girmesi için yollayınız." der. (Ünver 1937: 7)

Tespit ettiğimiz yazma, matbu ve sözlü varyantlarda konu ile ilgili diğer örnekler şöyledir:

Ebûâli Sînâ, Hacı Lebîb'in doğmamış oğlunun ileride nücûm ve metâli ilimlerinde yükseleceğini bilir. Ebâli Sînan, Helvacı Güzeli'nin derdini ona sormadan önce de bilmektedir. Ebâli Sînân, padişahın, kızı için aldığı tedbir-

lere önceden vâkıf olur. Ebu Ali Sînâ cimri hocanın gönlünden geçenleri, kendisine dayak attıracağını anlar. Ebû Ali Sînâ ilim kuvvetiyle, Helvacı Ali'yi yakalamak isteyen Ebu'l Haris'in hazırladığı hileleri öğrenip tedbir alır." (Şenocak 2005: 132, 171)

a.e. Olağanüstü Gücü

Yazma, matbu ve sözlü kaynaklarda İbn Sîna'nın olağanüstü güce sahip olduğu belirtilir. Buna göre Ebu Ali, Ali adlı helva satıcısını, kolundan tutup bir anda Bağdat'a fırlatır. Yine farklı bir varyantta Ebu Ali Sînâ, Helvacı Ali'ye kızıp bir dirsek vurarak, onu altı aylık peri memleketine gönderir. (Şenocak 2005: 137)

a.f. Sihir Yapma, Simya Gücü

Bir gün Halep sultanı, Halep'i sıçanların istilâ etmesi üzerine İbn Sîna'dan yardım ister. O da şehrin kapısında durmaları ve gördüklerine gülmeleri şartıyla yardım etmeye karar verir. İbn Sîna sihir ile sıçanları ortaya çıkarır. Bunlardan birisini öldürüp, bir tabuta koyar ve dört sıçana yükler. Bir el çırpması ile tabutu yüklenen dört sıçan şehrin kapısına doğru yürür. Şehirdeki bütün sıçanlar da onları takip eder. Sultan onları görünce kendisini tutamayıp gülmeye başlar. O sırada kapıdan çıkan sıçanların hepsi ölür fakat içeride kalanlar şehrin içine dağılır. İbn Sîna "Ey sultan, nasihatimi tutsaydın, şehirde bir tane canlı fare kalmayacaktı" der (Bayat 1984: 581).

Tespit ettiğimiz yazma, matbu ve sözlü varyantlarda konu ile ilgili örnekler şöyledir:

"Ebu Ali, bir büyük tasın içine su doldurup meydana bırakır ve isteyen kişilere, suya baktırarak geleceklerini gösterir. Ebu Ali, tasın içine doldurduğu suda, vezirin kendi başına gelecekleri göstererek, ona istediklerini yaptırır. Ebâli Sînân, gaip aynasına bakarak, oğlunun bir deri, bir kemik kaldığını görür. Gali Sîna, çöl gibi bir yeri dört ağaç uzunluğunda çizer ve burayı sulu, çiçeklerle, çeşitli meyve ağaçlarıyla dolu olağanüstü bir bahçeye dönüştürür. Ebu Ali Sînâ'nın hazırladığı haplardan, bir tane yenilirse on gün boyunca açlık ve susuzluk hissedilmemektedir. Ebu Ali Sînâ'nın Helvacı Ali ve Ebu'l Hâris'e sunduğu helva ne tükenir, ne de onlar onar okka yediği hâlde doyarlar. Ebu Ali Sînâ, yirmi günlük yolu, simya kuvvetiyle kısaltır ve Kirmanzemîn'e iki saat geçmeden ulaşır. Ebû Ali Sînâ, kardeşinin reml atarak nerede olduğunu öğrenmeye çalıştığını anlar ve sihir ile helvacı dükkânını, derya içinde ateşle dolu bir hücre olarak gösterir. Ebu Ali Sînâ, düştüğü bulanık su içerisinden çıkmaya çalışan Ali Helva furûş'u Dakyânûs'un hançerleyerek öldüreceğini, simya kuvvetiyle görür ve Dakyânûs'un yüzüne tabanca ile vurup bayılarak onu kurtarır. Ebu Ali Sînâ, padişahın askerleriyle üzerine saldıracağından sihir yoluyla haberdar olur. Ebu Ali Sînâ, Ali Helva Furûş'u arayan padişahın askerlerinden sihirle ortaya çıkardığı görevliler sayesinde haberdar olur. Padişahın kızının, hile yaparak Helvacı Ali'yi yakaladığını si-

hir yoluyla öğrenen Ebu Ali, onu kurtarmaya gider. Padişahın dükkânı ateşe vererek, Helvacı Ali ve kendisini öldüreceğini sihirli bir şekilde duyan Ebu Ali Sînâ hırkayı başına çekip, efsun okur ve dükkândan iki yüz binden fazla asker, kırkar, ellişer, yüzer çıkararak şehri kan gölüne döndürürler. Ebu Ali Sînâ, simya kuvvetiyle sabah olmadan Mısır'a ulaşır. Ebu Ali Sînâ, hırkasından kopardığı ipin bir ucunu, efsun okuyarak, Anka'ya dönüştürdüğü sineğin ayağına diğer ucunu da padişahın ve Ebu'l Hâris'in yakasına bağlayarak, onları yeraltındaki cennet gibi bahçelerin bulunduğu dehlize gönderir. Ebu Ali'nin okuduğu efsun üzerine, Mısır halkı üzerine gelen siyah buluttan köpek kadar kedi, kurbağa yağar. Dilenci kılığına giren Ebu Ali'nin padişaha sattığı üç renkli sihirli mumun, beyaz tarafı yandığında halk üzerinde bir etkisi olmazken, kırmızı kısmı yandığında halk, aşırı derecede gülmeye, siyah renkli kısmı yandığında ağlamaya başlar. Sihirli mumun tamamen yanıp sönmelerinden sonra, halkın onun kokusuyla sabaha kadar uykuya daldığı, bir varyantta da mumun kokusuyla yerlerinden kırk yıllık hasta gibi güçle kalkmaya çalıştıkları görülür." (Şenocak 2005: 86-230)

b. İlim Yoluyla Elde Ettiği Kazanımlar

b.a. Hastalık Teşhisi

İbn Sîna'nın idrak kuvveti de çok yüksekti. Kendisi dokuz yaşında iken padişahın kızı hastalanır. Onun hastalığına yetmiş tabip, farklı teşhislerde bulunur. Sonunda İbn Sîna gelip, hastayı muayene eder, kısa zamanda iyileşmesini sağlar. Yetmiş tabibe de yetmiş delil getirerek hepsinin teşhislerinin yanlışlığını bildirir, tedavi tarzını dahi söyleyerek, aczlerini kendilerine açıkça söyler (Yaltkaya 1937: 10).

İbn Sîna'nın kara sevdaya düşen bir gencin rahatsızlığını anlamak için uyguladığı yöntem, onun hekim olarak hasta psikolojisini çok iyi bildiğini ve uyguladığı yöntemlerin bir zekâ ürünü olduğunu göstermektedir. Horasan'a gelen İbn Sîna, hükümdarın hastalanan yeğenine hekimler çare bulamayınca son ümit olarak hastanın yanına çağrılır. İbn Sîna hastaya elini sürmeden onun kara sevdaya yakalandığını anlar. İlk önce hastanın nabzını tutar ve ona şehirlerin adını saymaya başlar. Hastanın nabzı Gürgan şehrinin adı geçince hızlanır. Daha sonra orayı iyi bilen birine Gürgan'ın mahallelerinin isimlerini söyler. Mahallelerden birinin adı söylenirken hastanın nabzı, fazla heyecanı gösterir şekilde atmaya başlar. Ardından o kişiye mahallenin sokak isimlerini saydırır, hastanın nabzına göre evi bulup, o evdeki genç kızların isimlerini saydırır. Gencin nabzı, sevdiği kızın adı anıldığında daha fazla atmaya başlayınca onun kara sevdaya yakalandığını anlar. Hastanın nabzının artmasına göre sevgilisinin yaşadığı yeri ve adını öğrenen İbn Sîna, genci bu şekilde tedavi eder. Neticede kızı ailesinden isterler ve hasta iyileşir (Bolay 1988: 81), (Gölpınarlı 1988: 14).

b.b. Hasta Tedavisi

İbn Sîna'nın akıl hastalıklarını tedavi etmesiyle ilgili çok ilginç hikâyeleri rivayet edilmektedir. O, ruh hastalarını, içine şeytan girdiği düşünceyle ateşe atarak, diri diri yakan batının aksine, normal hastaları gibi tedavi etmiş ve müzikle tedavi yollarını getirmiştir. Kendisini sığır zanneden bir akıl hastası kasap kasap dolaşarak kesilmesini ve etinin dağıtılmasını ister. İbn Sîna da kasap önlüğünü giyerek gelir ve hastayı yoklayıp zayıf olduğunu eğer kuvvetlenirse onu keseceğini söyler. Bunun üzerine yemekleri yiyip, ilaçlarını içen genç, eski sağlığına kavuşur ve kendisine yaptıkları anlatılınca bunları asla hatırlamaz ve çok şaşırır (Bolay 1988: 83-84).

b.c. Sağlık konusunda Yiyecekler ile İlgili Bilgisi

İbn Sîna dostuyla yemekhaneye gider. Arkadaşı bir tabak lag'mon* ve on tabak kebab yer. İbn Sîna "Bu adam ölecek" der. Fakat semiz adam, yemeğin üzerine bir tabak da yoğurt yiyince bu sefer İbn Sîna "Bu adam ölmez" der (Goriyev 2002: 36).

b.ç. Tedavi Yöntemleri

İbn Sîna, 57 yıllık hayatı boyunca pek çok ilim dalı ile uğraşmıştır. Yazılı ve sözlü kaynaklardan tespit ettiğimiz varyantlarda, onun tedavi yöntemlerinden çok keramet, sihir yolu ile meydana getirdiği olağanüstü hâdiseler üzerinde durulmuştur. Abdullah Hemedâni Hazretlerine intisabından sonra ömrünün son zamanlarını tabipliğe verdiği, genç yaşlı herkesi iyileştirerek ün kazandığı belirtilmektedir. (Şenocak 2005: 340)

İbn Sîna, dua, sihri/büyüsel tedavilerinin yanı sıra bitkisel ve psikolojik telkin şeklindeki tedavi yöntemlerini de kullanmıştır.

b.ç.a. Sihri/Büyüsel, Dua ile Tedaviler

Tespit ettiğimiz varyantlarda Ebu Ali Sîna, intikam almak istediği fitne sahibi, ahlâksız kadına bir hastalığı olduğunu, iyileşebilmek için kadının vücuduna hapsedilen ateşte bir odun parçasının yakılıp, söndürülmesi gerektiğini söyler. Kötü kadın, İbn Sîna'nın teklifini, yalnızca para karşılığında kabul eder. İbn Sîna, sihir ile şehrin ateşini kadına hapseder. Ateşsiz, ocaksız, ışıksız kalan halk, çıra, mum, sopa ve odunlarla gelip, kadının vücudundan ateş alırlar. Sonuçta kadın, bu duruma daha fazla dayanamayarak ölür. Bu hâdiselerde İbn Sîna'nın ahlâksızlık yapan kadını ateşle cezalandırırken, aslında onu Şamanist inançlardaki gibi "alazlama/ateşle tedavi etmek" usulüyle iyileştirmek, bedenini ve ruhunu arındırarak kötülüklerden kurtarmak istediği görülür. (Şenocak 2005: 328)

İbn Sîna'nın dualarla hasta tedavileri, evliya şahsiyetinin bir özelliğidir. Konuya yazma, matbu ve sözlü kaynaklardan tespit ettiğimiz örneği

*lag'mon: Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde et ve kesme hamur ile yapılan üzerine sos ve sebze ilave edilen bir yemek çeşidi.

verebiliriz. Ebu Ali Sîna, Helvacı Ali'nin yaşlı annesini, üzerine dua okuduğu gömleği giydirerek, yirmi beş yaşında genç bir kadın yapar. (Şenocak 2005: 328)

Anlatılarda İbn Sîna, dua ve sihre dayalı tedavileriyle halkın hayranlığını kazanmış ve bu olağanüstülüklerle doğru yoldan ayrılanları cezalandırarak iyile ve güzele yönlendirebilmek için başvurmuştur.

b.ç.b. Bitkiler, Şifalı sular ve Müzikle Tedavi

İbn Sîna, çeşitli bitkilerle hastalıklara şifa bulmuştur. Bitkilerle tedavi başlı başına bir çalışma konusu olduğu için buraya almıyoruz.

Gerçek hayatında hastalarını "a. Yiyecek ve içeceklerle, b. İlaçlarla, c. Cerrahi müdahale ile tedavi eden İbn Sîna, tedavide en etkili yolun hastanın akıl ve ruh güçlerini arttırmak olduğunu söyler. Bunun için de ona iyi müzik dinletilmesi, sevdiği insanlarla bir araya getirilmesini önerir. (Üstünbaş 1984: 73).

Musikinin insan ruhunu nasıl etkilediğini, şu hikâye en güzel şekilde açıklamaktadır: İbn Sîna, kendisini tanıtmayarak bir kervan ile yolculuk eder. Kervanda bulunanlar bütün yollarda bağırıp çağırınca İbn Sîna rahatsız olur. Bir gece kervandakiler uyurken kervandaki develerin çingiraklarını ve çanlarını hususi bir şekilde tanzim eder. Bunlar sabahleyin harekete başladıkları vakit çingirakların ve çanların çıkardıkları seslerden yine hepsi uykuya dalarlar. Bir hayli yol aldıkları gibi, İbn Sîna bunların bağırma ve çağırmalarından da kurtulur. Bunlar ikinci gece uykudayken İbn Sîna, yine başka bir tarzda çingirak ve çanları tanzim eder. Sabahleyin harekete başladıkları vakit çanların ve çingirakların çıkardıkları seslerden kervandakilerin hepsini bir gülmek tutar. Bir menzil de bu şekilde yol alırlar. Üçüncü gece yine uyurlarken İbn Sîna, çingirak ve çanları öyle tanzim eder ki bu sefer de hepsini bir ağlamak tutar ve menzile varıncaya kadar ağlarlar. İbn Sîna, ertesi gece çanlara başka bir tertip vereceksen, pusuda bulunanlar tarafından yakalanır. Fakat çok geçmeden onu tanıyarak kendisine hürmetler ederler. (Yalçınkaya 1937: 12)

Yazma ve matbu nüshalarda geçen şu olayları konuya örnek olarak verebiliriz: "Galisînâ'nın altın yapraklı ağaçları, mis kokulu çiçekleri olan olağanüstü güzellikteki bahçesini görenler gençleşmektedir. Galisînâ'nın şehir dışında kurduğu evlerin suyundan içenlerin ağrısı, sızısı kalmamaktadır. (Şenocak 2005: 151). Hikâyelerde geçen şehrin dışında kurulan binaların suları, olağanüstü bahçedeki çiçeklerin, kuşların mekânı şifa dağıtmaktadır. Bunlar âdetâ, İbn Sîna'nın tavsiyelerini resmetmekte olup, onun yaptırdığı şifalı sularla dolu kaplıcalar, dinlendirici, huzur dolu mekânlar insan sağlığına hizmet etmektedir.

b.ç.c. Tıbbi Yöntemlerle Tedaviler

İbn Sîna'nın henüz teknolojik imkânların sınırlı olduğu zamanlarda, mucizevî ameliyatları ile hayranlık uyandırması, bu tedavi yöntemlerinin halk arasında anlatılmaya devam etmesi onun efsanevî bir şahıs olarak yaşamasını sağlamıştır.

Müjde Değirmenci* adlı kaynak şahsımızın anlattığına göre İbn Sîna, açık yaraları iyileştirirken dikiş olarak büyük kırmızı karıncalardan faydalanmaktadır. Karıncanın ayrılan iki deri parçasını ısırik atarak birleştirdiği ve derinin anında sertleştiği görülmektedir.

İbn Sîna, bitkilerle pek çok hastalığa şifa bulduğu gibi ölüme de çare olacak ilacı bulmuştur. Anlatıya göre Ebu Ali, öldükten sonra tekrar dirilmek için yedi şişelik bir ilaç yapar ve öğrencisine kırk gün ara ile bunları üzerine dökmesini söyler. Öğrencisi Câmâs Hakîm, Ebu Ali Sîna ölünce onun dediği gibi, cesedini dibekte dövüp, hamur gibi olunca bir miktar su ile kazana koyar ve şişeleri kırkar gün arayla üzerine döker. Bunun üzerine ceset yahni, et şekline girer. Câmâs Hakîm daha sonra bunları kalıba boşaltır ve etin derisi olan bir beden şekline girdiğini, hatta konuşarak son şişeyi de dök anlamında “biraz biraz/birin birin” demeğe başladığını görür. Bunun üzerine şöhret hevesine kapılan Camas Hakîm, yedinci şişeyi dökmeyerek hocasını yarı diri bırakır.

Farklı bir anlatıda tedavi usulü diğerlerinden biraz ayrılır. Gali Sîna öldükten sonra ilmini vasiyet ettiği öğrencisi Camas Hakîm, önce hocasının bedenini sarıp, parçalara ayırır ve kanlarıyla birlikte hamur oluncaya kadar kaynatır. Üzerine ilaçları döküp kırk gün terbiyelenmesini bekler. Onun “varız varız”, “yandım” şeklindeki konuşmalarını duyup, son şişeyi dökmez ve onu yarı diri bırakır.

Söz konusu varyantta dikkatimizi çeken bir özellik Gali Sîna'nın ölümsüzlük ilaçlarının Hamam-ı Nazar'da yıldız şeklindeki şişelerde bulunmuş olmasıdır. Kazak halkının inanışına göre “Yedi yıldız, ana karnındayken çocuğa güç vermektedir”. Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lügat-it-Türk adlı eserinde yıldız kelimesini “Ağacın kökü, damarı, insan soyu da buna benzetilerek tüblüğ yıldızlığı denir ki asaletli, köklü demektir.” şeklinde açıklar. (Kaşgarlı Mahmud 1992: 40, C.III) Gali Sîna'nın yeniden dirilmesini sağlayacak olan ölümsüzlük ilaçlarının yıldız şeklinde olması ana rahmine geri dönüş, ana karnındaki saf, ilk ve bozulmamış olana ulaşarak yeniden doğumu ifade etmektedir.

İbn Sîna'nın gerçek hayatındaki olağanüstü niteliklerinin etrafında anlatılan efsaneleri, Allah vergisi olağanüstü yetenekler (işitme, görme, sezme vb. gibi) ve ilime verdiği önemle elde ettiği kazanımlar (hasta tedavisi, simya vb. gibi) şeklinde ifade edebiliriz. Bu anlatılar içerisinde halk muhayyile-

---

* a. Adı Soyadı: Müjde Değirmenci, b. Doğum yeri: Elazığ, c. Doğum tarihi: 1983, ç.Öğrenim durumu: Eczacı, d. Kimden öğrendiği: Tarih hocasından

sindeki çok yönlü cephesi bulunan İbn Sîna'nın sihir, simya gücüyle kendisini ve halkı düştüğü/düşeceği felâketlerden kurtarıp, koruyup kollayan, sembolik anlamlı cezalarıyla mesajlar vermek isteyen bazen sihirbaz, büyücü bazen keramet sahibi bir kişi olarak gösterilmesi dikkat çekicidir. Bu olağanüstü nitelikler, kendi kerametinden bilindiği gibi aynı zamanda kolektifin hafızasında onu sıra dışı bir insan olarak mükemmelleştirme ve yenilmez bir kahraman yaratma çabasındandır.

Varyantlardaki örneklerden anlaşıldığı gibi İbn Sîna, yüce Allah'ın kutsadığı, seçilmiş bir kahramandır. Doğuştan sahip olduğu üstün yeteneklerini, akıl ve iradesini kullanarak zamanla daha da mükemmelleştiren İbn Sîna, "ideal insan tipi" vasfına ulaşarak, bütün ömrünü halkın faydasına adanmıştır. Öyle ki bu üstün vasıfları halk muhayyilesinde hayranlık uyandırmış ve ona hayal dünyasında hiç bir zaman yenilmeyecek bir kahraman hüviyeti kazandırmıştır. Halkın kurguladığı kahraman tipinde İbn Sîna, simyacı, sihirbaz, büyücü vb. gibi unvanlarla anılmış, onun dara düştüğünde zaman kaybetmeden kurtulabilmesini, yine kaldığı yerden insanlığa yardım elini uzatabilmesini sağlamıştır. Anlatılarda İbn Sîna, hızla mesafeleri aşma, bir yendiğinde kırk gün açlık ve susuzluk hissettirmeyen haplar yapma, kendisine veya sevdiklerine zarar verileceği zaman ya da toplumun üst tabakalarında başlayan çürümüşlüğe neden olanları önceden anladığında cezalandırmak için sihir, simya gücüne başvurmuştur. Bütün bunlar bireyleşme yolculuğundaki insanı mükemmelleştirebilme gayreti, doğru yola çekebilme içindir. "İbn Sîna, fizik ötesi güçler ve tinsel öğelerle ilişki kurarak bilincin çeşitli aşamalarından geçerek yoluna devam eder. Amacı bazen ertelediğimiz, bazen de görmezlikten geldiğimiz farkındalıkları inancın gücüyle şekillendirerek kavramlarda gizlenen "öz"ü bulmaya/buldurmaya çalışmaktır." (Şenocak 2009: 113) İçsel bir rehber olan İbn Sîna, verdiği cezalarla kişilerin bilinçaltına bastırıldığı hatalarını, su yüzeyine çıkarıp görünür kılarak, kaybolan toplum değerlerini yeniden kazandırabilmek amacıyla değer yargılarına karşı kayıtsızlıklarını/iradesizliklerini paslanmış gönül aynalarından dışa yansıtır ve gerçeği görüp arınmalarını sağlar." (Şenocak 2009: 113)

Tedavi yöntemlerinin akıl almaz ölçülerde olması ve her konuda eserlerinin bulunması sebepleriyle çok yönlü bir şahsiyet olan İbn Sîna, gerçek hayatındaki olağanüstülükleriyle halkın muhayyilesinde unutulamayacak bir bilge vasfi sergilemiştir. Halkın kendisine sığınacağı, her türlü ilmin sahibi olan, doğru yolu bilen yüce birey İbn Sîna, "mükemmel/ ideal insan" vasıflarıyla halkın hep olmak istediği ya da görmeyi arzuladığı kahraman olarak ölümsüzleşmiştir.

KAYNAKÇA

BAYAT, Ali Haydar (1984); "Türk-İslâm Toplularında İbni Sîna Hikâye ve Fıkraları I", **Uluslararası İbni Sîna Sempozyumu Bildirileri 17-20 Ağustos 1983**, Ankara, 575-585.

BOLAY, M. Naci (1988); **İbn-i Sîna**, Ankara.

GORİYEV, Magsud (2002); **Ibn Sinoning Bolalığı (gissa)/ "Abu Ali İbn Sino"**, Taşkent.

GÖLPINARLI, Abdalbâki (1937); "İbn Sîna Hakkında Bazı Toplamalar", **Büyük Türk Filozof ve Tıp Üstadı İbn Sîna Şahsiyeti ve Eserleri Hakkında Tetkikler**, İstanbul, 13-16.

KAŞGARLI MAHMUT (1992); **Divanü Lügat-it-Türk I-II-III**, (çev. Besim Atalay), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ŞENOCAK, Ebru (2005); **İbn Sîna Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.

ŞİMŞEK, Esmâ- Ebru ŞENOCAK (2009); "İbn Sîna Hikâyelerinin Arketipsel Tahlili", **Millî Folklor**, 2009, Cilt: 10, Yıl: 21, Sayı: 82, 110-121.

ÜNVER, Süheyl (1937); "Şark Folklorunda İbn Sîna Hakkında Yaşayan ve Kaybolan Efsaneler", **Büyük Türk Filozof ve Tıp Üstadı İbn Sîna Şahsiyeti ve Eserleri Hakkında Tetkikler**, İstanbul, 1-8.

ÜSTÜNBAŞ, H. Basri (1984); "İbn Sîna ve Halk Sağlığı", **İbni Sîna (980-1037)**, Kayseri, 70-74.

YALTKAYA, M. Şerafeddin (1937); "İran Folklorunda İbn Sîna", **Büyük Türk Filozof ve Tıp Üstadı İbni Sîna Şahsiyeti ve Eserleri Hakkında Tetkikler**, İstanbul, 9-12.